

Aanpak Nationale Bijenstrategie

Plan van Aanpak Golfclub Zwolle



NLadviseurs

INLEIDING

Vele van de 350 soorten 'wilde' bijen worden in hun voortbestaan bedreigd. Naast het ontbreken van voedselplanten ontbreekt het deze dieren vaak aan geschikte nestgelegenheid. Het landschap is meestal te netjes. Gericht natuurbeheer, in kleine en/of grotere natuurgebieden (golfbanen), kan veel voor deze kleine beestjes betekenen.

Wilde bijen

Solitaire of 'wilde' bijen doen alles zelf. Ze leven niet in kolonies zoals honingbijen of wespen. Elk vrouwtje maakt haar eigen nest, verzamelt zelf het benodigde stuifmeel, vermengt dit met nectar en legt bij dit voedsel een eitje. Dit alles in slechts een aantal weken of maanden tijd. Hierna sterft het bijtje. Het nageslacht overwintert als larve, pop of als imago. Elke bij heeft zo haar eigen voorkeur of gewoonte: de grote zijdebij vliegt al vroeg in het voorjaar wanneer de wilgen bloeien, terwijl de heizijdebij pas gaat vliegen wanneer de heide bloeit. De familie van de bijen is opgedeeld in 33 geslachten zoals de zandbijen, behangersbijen en metselbijen. Ook de hommels en de honingbijen vormen ieder een apart bijengeslacht.

Voedselplanten

Bloemrijke planten zijn essentieel voor bijen. Ze levert nectar als energie en stuifmeel als eiwitrijk voedsel voor het nageslacht. Maar niet alle bloemen zijn geschikt. Bijen zijn behoorlijk kieskeurig. Enkele zijn zelfs zo gespecialiseerd dat ze nectar en/of stuifmeel op maar een paar plantensoorten zoeken. Het voortbestaan van een dergelijk super gespecialiseerd bijtje is dan ook volledig afhankelijk van het voortbestaan van de plant. Daarnaast is de actieradius van een solitaire bij ook nog beperkt, waardoor er vaak geen uitwijkmogelijkheden zijn. Zijn de planten verdwenen, dan is de bij vaak de klos. Een zorgvuldig beheer van de diverse biotopen (leefgebieden) is essentieel voor deze diersoort. Solitaire bijen zijn daarmee tevens een goede graadmeter voor de natuurwaarde van een gebied (golfbaan).

Bijenstrategie

De Nationale Bijenstrategie is ondertekend. Natuurbeschermingsorganisaties, land- en tuinbouworganisaties, het bedrijfsleven en de overheid hebben de handen ineen geslagen om de massale terugloop van bijensoorten een halt toe te roepen. Natuurmonumenten is één van de 43 partners, die met elkaar 77 initiatieven gaan uitvoeren om de massale bijensterfte in ons land te stoppen. 'Het is de hoogste tijd voor actie. Met de ambitie en energie van al deze partijen moeten we het tij kunnen keren', aldus Van den Tweel, algemeen directeur van Natuurmonumenten.

Bijen belangrijk voor voedselvoorziening en biodiversiteit

Bijen bestuiven een groot deel van de landbouw- en tuinbouwgewassen, zoals fruitbomen en groenten uit de kas en van het land. Ook voor veel plantensoorten in de natuur is bestuiving essentieel. Uit onderzoek blijkt dat niet alleen gehouden bijen belangrijk zijn, maar ook de soorten die in het wild voorkomen. Nederland kent maar liefst 360 soorten. Veel gewassen dragen pas vrucht nadat insecten het stuifmeel van de ene bloem naar de andere hebben overgebracht. Bestuivende insecten zijn bijvoorbeeld samen verantwoordelijk voor 18 tot 68% van de opbrengst van de gewassen appel, peer, aardbei en blauwe bes. Daarnaast verbetert de kwaliteit van de voedselproducten door optimale bestuiving. Hiervoor zijn verschillende bestuivende insecten nodig.

Aantal bijen gaat wereldwijd achteruit

Nationaal en internationaal zijn er zorgen over bijen. Wereldwijd gaan bijen en bestuivers in aantallen en soorten achteruit. Ook in Nederland.

Bij de honingbij veroorzaken onder meer bijenziekten en -plagen de wintersterfte. Parasieten, zoals de Varroa-mijt en bacteriën, zoals Amerikaans vuilbroed, zijn hier meestal de oorzaak van.

Tegengaan afname bijen

De Rijksoverheid wil de afname van bijen en andere bestuivers tegengaan. Daarom werkt het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) samen met veel maatschappelijke partners aan een Nationale Bijenstrategie. Natuurbeschermingsorganisaties, bedrijfsleven, onderzoeksinstituten, land- en tuinbouworganisaties en semioverheden zijn nauw betrokken bij deze strategie.

Doel van de Bijenstrategie is dat tot aan 2030 het aantal bijensoorten en hun verspreidingsgebieden weer toeneemt.

Maatregelen om aantal bijen te laten groeien

De Bijenstrategie richt zich op:

- ~ Het aanbieden van een geschikte leefomgeving, voldoende voedsel en nestgelegenheid voor bijen en andere bestuivers. Dit draagt bij aan de instandhouding van de biodiversiteit. Bijvoorbeeld door inheemse bloemen- en akkerranden op weilanden.
- ~ Groei van het aantal goed opgeleide imkers.
- ~ Duurzame gewasbescherming. Zo is het verboden om voor bijen schadelijke middelen voor gewasbescherming te gebruiken op aantrekkelijke gewassen voor bijen.

'Wilde bijen zijn ontzettend belangrijk voor de landbouw, natuur en dus ook voor ons. Golfbanen vormen vaak de verbinding tussen natuur, landbouw en stad. Als golfers kunnen wij een belangrijke rol spelen in het 'bijen vriendelijk' maken van golfbanen, met bijvoorbeeld een bloemrijke rough en meer waardplanten (bomen en struiken) voor bijen. Dankzij GEO kan dat op een eenvoudige manier worden opgenomen in het onderhoud- en investeringsplan van de baan', aldus Richard Kooloos, NGF-bestuurslid Duurzaam beheer.

In dit format is een plan van aanpak te vinden om meer ruimte en een betere leefomgeving voor de bijen op **de golfbaan Zwolle** te ontwikkelen.

1. NULMETING GOLFCLUB ZWOLLE.

1.1 Bijen - De bijenstand in kaart

De bijenstand op deze baan wordt middels in 2019 een kwantitatieve monitoring in kaart gebracht. Gedurende de periode van maart tot en met september wordt elke twee weken een veldonderzoek uitgevoerd door de werkgroep insecten van de afdeling Zwolle van de KNNV. www.knnv.nl/zwolle

Om de effectiviteit van het gevoerde beleid en beheer te meten, wordt de monitoring met een interval van 3 jaar herhaald.

1.2 Landschap - De baan in het landschap

De golfbaan Zwolle ligt ten zuidoosten van Zwolle tussen stad en agrarisch gebied. De golfbaan is in 1995 als een 9-holes baan aangelegd en is in 2003 uitgebreid met een clubhuis en in 2005 met nog eens 9 holes. Verspreid over de 18 holes baan liggen bosjes en waterpartijen. Door het gebied stroomt de Herfterwetering die in 2005 is heringericht met brede natuurvriendelijke oevers en kleine plas-dras gebiedjes. Ten westen van de golfbaan een jonge bosaanplant en verder natte, schrale graslanden met smalle slootjes. Aan de noordrand van de golfbaan ligt het Erfgenamenbos, een voormalig eikenhakhoutbos. De golfbaan grenst aan de zuidkant aan het dagrecreatieterrein de Wythemerplas, een voormalige zandwinplas. Verder is de golfbaan aan de noordoostkant begrensd door een waterretentiegebied van het waterschap en weiland voor agrarisch gebruik.

De golfbaan en de Wythemerplas waren in 2012-2013 onderdeel van het grootschalig fauna onderzoek Zwolle & De Horte uitgevoerd in opdracht van de gemeente Zwolle, Landschap Overijssel en Waterschap Groot Salland. Er is een inventarisatie uitgevoerd van zoogdieren, broedvogels, amfibieën, reptielen, vissen, dagvlinders, libellen en sprinkhanen. Dit leverde waardevolle informatie op waardoor de golfclub Zwolle beter in staat is rekening te houden met aanwezige kritische fauna. Het onderzoek is uitgevoerd door Ecogroen Advies te Zwolle. www.ecogroen.nl

Er is echter destijds geen onderzoek gedaan naar de stand van bijen in dit gebiedsdeel.

1.3 Leefgebieden - Leefgebieden en beschermingsmaatregelen voor bijen

Een overzicht van bestaande leefgebieden voor bijen die al op de baan aanwezig zijn:

1. Hole 6. Voor de afslagplaats bevinden zich zandbijen. Het gebied waar zich bijen bevinden is ongeveer 20x20 groot. Het gebied is zanderig en droog omdat het hoog is gelegen. Door verschraling is een wilde bloemvegetatie ontstaan in een gebied van ongeveer 30x50 meter.
2. Hole 14. Rechts van hole 14 in de lange rough zijn dorre zanderige gebiedjes aanwezig met zandbijen. Deze gebiedjes liggen in een strook verschraald bloemrijk gebied van ongeveer 200x20 meter en loopt parallel aan de hole.
3. Hole 15. Halverwege de hole aan de rechterzijde van de fairway bevindt zich een verhoogd zanderig deel waar zich zandbijen bevinden. Het gebied is vrij klein en heeft een omvang van 5x5 meter.

Bovenstaande holes liggen in een hoger gelegen deel van de baan met dekzand.

Een overzicht van wat op de baan al voor wilde bijen wordt gedaan:

Bij de aanleg van de baan is een beheerplan groenelementen opgesteld door de Grontmij in opdracht van de gemeente Zwolle. De golfbaan is conform dit plan ingericht met groenelementen, waarbij tevens beheerbepalingen zijn opgenomen. De baan is ingericht met 12.800 bomen en struiken. Bij de plantenkeuze is de drachtwaarde voor bijen geen uitgangspunt geweest.

- de bestaande rough in het sportgebied wordt sinds de aanleg van de baan door intensief maaien en afvoer van het maaisel steeds meer verschaald. Met het verloop van de jaren resulteert deze verschraling in minder gras en meer wilde bloemen.
- er zijn meerdere ecogebieden (plas/drasgebieden) op de golfbaan. Het beheer is gericht op de ontwikkeling van specifieke plas/dras fauna en flora. In deze gebieden zijn meerdere moerasplanten aanwezig met drachtwaarde voor bijen/insecten zoals de grote en kleine ratelaar, harig Wilgenroosje en Kattenstaart.

Drachtplanten voor bijen:

Er is een analyse uitgevoerd naar de drachtwaarde van de bomen en struiken voor bijen. Als bron is gebruik gemaakt van Imkerpedia. De drachtwaarde van een plant wordt uitgedrukt op een schaal van 1 tot 5 voor nectar en pollen(stuifmeel). Van de aanwezige beplanting hebben de volgende bomen/struiken een aanmerkelijke drachtwaarde voor bijen:

Wilde lijsterbes, geoorde wilg, grauwe wilg, vuilboom, krent en volgelkers. Het aantal van deze drachtplanten bedraagt ongeveer 38% van het totaal. Van deze drachtplanten heeft alleen de vuilboom (4,5 %) een bloeiperiode die ligt na de maand juli. Geconstateerd kan worden dat bomen en struiken na juli nauwelijks dracht leveren voor bijen er dus sprake is van een voedselgat in het bijenseizoen. Voedsel in de periode juli tot oktober is essentieel voor de bijen om voldoende voorraad te verzamelen om de winter te kunnen overleven.

Belang voor overige insecten:

Opgemerkt wordt dat de meerderheid van de beplanting, 62%, geen of een geringe drachtwaarde heeft voor bijen. Deze beplanting bestaat uit: zomereik, zwarte els, zachte berk en meidoorn. Hoewel de drachtwaarde voor bijen gering is zijn de zomereik en de zachte berk zeer van belang voor andere insecten. Brits onderzoek toonde aan dat de vele soorten insecten zich specifiek verbinden aan een bepaalde plant. In het bos verbinden de meeste soorten zich aan wilgen, eiken en berken, respectievelijk 450, 423 en 334 insectensoorten. (bron Natuurmonumenten)

Daarnaast is circa 40% van de dieren in Nederlandse bossen gebonden aan dood hout, aldus EIS het kenniscentrum voor insecten. Dit zijn 1000 tot 2000 verschillende soorten insecten, spinnen, kreeftachtigen en duizendpotigen. 750 keversoorten leven in dood hout, waaronder de Europees beschermde vermiljoenkever en vliegend hert. Het is dus van belang om kap en snoeihout zoveel mogelijk in de bosvakken te laten liggen. Toename van de insectenrijkdom leidt tot een toename van

de soorten en aantallen vogels in het betreffende gebied. Vogels leven van insecten, kruiden, zaden en bessen.

PLANVORMING

1.4 Bijen

Werkgroep / Commissie

Op basis van de nulmeting wordt een werkplan gemaakt. Een baan is nooit in één keer geheel geschikt voor bijen. Het is een proces. Bij elke ingreep en onderhoud van de baan ontstaan kansen en kan men stilstaan bij de beste keuze voor bijen. Daarom komt in het werkplan een tijdspad waarin werkzaamheden zijn gepland én er wordt een evaluatiemoment ingepland. Het plan behelst niet alleen maatregelen ten behoeve van bijen, maar kent nadrukkelijk ook een paragraaf 'communicatie', waarin beschreven wordt hoe de gebruikers van de baan betrokken worden bij de Nationale Bijenstrategie.

Ambassadeursoorten en Droomsoorten

Op dit moment kunnen geen ambassadeur of droomsoorten worden bepaald. Als de veldinventarisatie 2019 is afgerond kunnen we vaststellen welke soorten aanwezig zijn. Het is de ambitie van de golfclub om de biotoop voor bijen te optimaliseren met maatregelen behorend bij en passend in het landschap. Daarbij wordt qua aandacht zoveel mogelijk aangesloten bij het faciliteren van soorten op de aandachtsoortenlijst van de provincie Overijssel. Op dit moment is niet bekend welke soorten in Zwolle en omgeving voorkomen. Het Faunaonderzoek Zwolle&De Horte 2012-2013 heeft zich niet gericht op de aanwezigheid van wilde bijen. Verwacht wordt dat door aanleg van bloem- en kruidenrijk grasland verdwenen soorten kunnen terugkeren en/of bestaande soorten op de lijst zich kunnen vestigen of uitbreiden. De opgezette monitoring zal hier in de toekomst uitsluitsel over geven.

1.5 Landschapsplan

A. Inrichting (voedsel)

Algemene maatregelen voor de voedselsituatie voor bijen.

Verbetering van de voedselsituatie kan ontstaan door het creëren van meer geschikte biotoop. Op de golfbaan Zwolle zijn hiertoe de volgende mogelijkheden:

- a. Uitbreiding van het bestand aan bomen en struiken met drachtwaarde voor bijen.

In het beheerplan van de baan wordt geformuleerd, dat bij uitbreiding of vervanging van bomen en struiken of andere herplanting de drachtwaarde voor bijen een belangrijk uitgangspunt is. Op dit moment is dit niet aan de orde. Eerder is sprake van verdere uitdunning van bestaande bospercelen in het kader van meerjarig beheer. Bij verdunning kan als uitgangspunt gelden dat soorten met geen of weinig drachtwaarde worden geruimd.

b. Verdere verschraling van roughgebieden in het sportgebied.

Door verdere verschraling van vooral de hoogste rough krijgen bloemen meer kans zich te ontwikkelen. Hierdoor kunnen meer bloemgebieden ontstaan, waar bijen op foerageren.

c. Grasstroken buiten het sportgebied inrichten als bloem- en kruidengebied.

Op de baan kunnen veel randen en hoekjes die buiten het sportgebied liggen of niet in het spel komen worden ingericht met bloemen en kruiden. In het oorspronkelijke ontwerp van de baan staan deze gebieden ingetekend, doch zijn niet allemaal als zodanig ingericht. In een aantal van deze gebieden hebben zich wilde bloemen ontwikkeld maar op veel plekken niet en staat er alleen gras. Op deze plaatsen is niet of te weinig verschaald, waardoor een dikke graszode is ontstaan, die de ontwikkeling van bloemzaad tegenhoudt. Hier lijkt plaggen de methode om bloemrijk grasland te ontwikkelen.

Er zal vooraf deskundige schouw van deze gebieden plaats vinden. Hierbij wordt bepaald of bloemen kruiden nog in ontwikkeling kunnen komen door verschrulingsbeheer of dat plaggen de enige methode is. Daarnaast wordt in elke gebied bomenonderzoek verricht om te bepalen welke bloemzaden daar aanwezig zijn en van nature voorkomen. Dit onderzoek is ook bepalend voor de keus van het zaadmengsel. Bij de keus van het mengsel kan ook nog rekening worden gehouden met de bloeitijd. Zoals uit de drachtplantanalyse van bestaande bomen en struiken is gebleken, is er een tekort aan voedsel voor bijen in het najaar.

A. Beheer.

Het beheer van de reeds aanwezige biotoop en de nieuw in te richten bloemrijke graslanden gebieden is maatwerk. In het beheerplan wordt het beheer van de diverse gebieden vastgelegd en geborgd. Het beheer zorgt ervoor dat aan de basisbehoeften (veiligheid, voedsel en voortplanting) van bijen wordt tegemoetgekomen.

Ter verbetering van de voedselsituatie voor bijen worden de volgende maatregelen genomen:

- jaarlijks maximaal 1/3 van de wilgen knotten, zodat in het voorjaar voldoende stuifmeel voor de bijen aanwezig is.
- maaibeleid richten op verdere verschraling van bestaande gebieden met kans op doorontwikkeling van huidige bloem- en kruidrijke planten.
- tegengaan van verbossing van ecogebieden door het verwijderen van jonge boompjes en struikjes en het verwijderen van bomen in nabijheid die veel zaad laten vallen. Dit voorkomt dat bloembiotop op termijn verdwijnt of zich niet goed kan ontwikkelen.
- omzetting van bestaand grasland naar bloem- en kruidenrijk gebied. Het gebied omvat ruim vier hectare, waarvan ongeveer 1/3 deel door verschrulingsbeheer in de afgelopen jaren zich tot bloemrijk gebied heeft ontwikkeld.
- Uitdunnen van de bestaande bossen en struweel, waarbij belangrijke soorten met drachtwaarde voor insecten behouden blijven en zich verder kunnen ontwikkelen.
- Aanplant van nieuwe bomen met drachtwaarde voor insecten.
- Creëren van zanderige locaties op hoger gelegen delen van de baan als potentiële verblijfsgebieden voor wilde bijen.

Inrichting (nestgelegenheid en veiligheid).

Er zijn geen plannen om nieuwe gebieden in te richten.

Verwacht wordt dat vooral in het noordelijke deel van de baan op de hoger gelegen dekzand gebieden uitbreiding van wilde bijen mogelijk zijn. Dit zal vooral een natuurlijk gevolg zijn van aanleg en verbetering van de voedselsituatie. Het zanderige hoog gelegen gebied is van nature geschikt voor de wilde bij, waarvan de meeste soorten hun nest onder de grond hebben. Uitbreiding van populaties en soorten mogen worden verwacht als de voedselsituatie verbeterd en word gevarieerd. Bekend is dat sommige soorten slechts op 1 plant foerageren.

2.3 Communicatieplan

Activiteiten

Er zijn activiteiten en plekken waar de leden, spelers en bezoekers van de baan wilde bijen kunnen observeren en/of natuur kunnen beleven. Belangrijk is om verbinding te maken met de leden en hun interesse te wekken.

Ideeën/Plannen:

- een paar maal per jaar worden er natuurexcursies georganiseerd voor zowel leden als niet leden. Zwollenaren en andere natuurliefhebbers brengen we zo in contact met de natuur op de golfbaan.
- Golfclub Zwolle doet met IVN Zwolle onderzoek naar het creëren van wandelnatuurroute zelfstandig of als onderdeel van een wandelroute.
- er worden informatiepanelen m.b.t. voorkomende soorten aangebracht op de te ontwikkelen route. De informatie beperkt zich niet tot bijen alleen maar zal de vermeldenswaardige flora en fauna in de volle breedte betreffen. Op de golfclub Zwolle hebben zich in de bestaande ecogebieden al volop bijzondere dier- en plantensoorten ontwikkeld die interessant zijn voor bezoekers.
- op een voor bezoekers en leden goed zichtbare plaats wordt een informatiepaneel geplaatst met informatie over de aanwezige flora en fauna op de baan. Een of meerdere bijenhôtels kunnen de informatie ondersteunen.

Informatie

Informatie over wilde bijen (en andere soorten) die op de baan zijn waargenomen, zal als onderdeel van een brede biodiversiteit op de golfbaan, worden gepresenteerd aan leden en bezoekers.

Activiteiten:

- periodiek informatie in de maandelijkse nieuwsbrief.
- periodieke aandacht via narrowcasting in het clubhuis.
- informatiepanelen op nader te bepalen plaatsen in de baan over flora en fauna.

3. UITVOERING en EVALUATIE.

Tijdspad

Eind 2019 zal de inventarisatie van kansrijke nestgebieden voor wilde bijen worden afgerond.

Voor het maaiseizoen van 2019 worden in de baancommissie afspraken gemaakt met betrekking tot het onderhoud van te verschrallen gebieden om zo te komen tot het gewenste bloemrijke gebied.

In 2019 wordt een plan vastgesteld door de baancommissie voor vaststelling van werkzaamheden inclusief een tijdspad. Hierin wordt ook de evaluatiemomenten vastgelegd. (monitoring werkzaamheden-monitoring ontwikkeling flora en fauna, waaronder de ontwikkeling van wilde bijen.

Communicatie.

Informatie over voortgang van werkzaamheden of nieuwe ontwikkelingen worden gepresenteerd in de maandelijkse nieuwsbrief. Werkzaamheden van de milieucommissie worden gepubliceerd op de website en zijn voor leden zichtbaar. Door de baancommissie wordt jaarlijks een of meerde informatieavonden voor leden gehouden. Hier worden alle baan ontwikkelingen en plannen gepresenteerd.